

ČESKÁ VERZE DOTAZNÍKU PŘEHÁNĚNÍ VLASTNÍCH ZNALOSTÍ – PŘEVOD METODY A PILOTNÍ STUDIE

*Nikola Minarčíková, Tereza Příhodová, Jana Maliňáková, Karel Riegel,
Jindra Marková, Marek Preiss*

Abstrakt

Autoři popisují vznik české verze Dotazníku přehánění vlastních znalostí (OCQ) v návaznosti na práci Delroye Paulhuse. Autoři vytvořili nejprve delší verzi (OCQ-150) a posléze zkrácenou verzi (OCQ-100), která obsahuje 100 položek v 10 znalostních kategoriích. Každá kategorie zahrnuje 8 položek existujících a 2 položky neexistující.

Výpočtem indexu přesnosti a zaujatosti lze získat informaci, jakou má proband schopnost odlišovat reálné pojmy od nereálných, a nakolik má tendenci pojem akceptovat či jej odmítat. Test potvrdil schopnost diferencovat mezi účastníky výběrového řízení s vysokou motivací k dobrému výkonu a osobami z běžné populace bez takové motivace. Autoři doporučují další využití OCQ-100 pro výzkum především v oblasti výběrových řízení.

Klíčová slova: OCQ, sebereprezentace, sociální žádoucnost

THE CZECH VERSION OF THE OVER-CLAIMING QUESTIONNAIRE (OCQ) – THE TRANSFER OF METHOD AND THE PILOT STUDY

Abstract

The authors describe a development of the Czech version of the Over-claiming Questionnaire (OCQ) in relation to the work of Delroy Paulhus. First of all, the authors created the longer version (OCQ-150) and subsequently the shortened version (OCQ-100), which contains 100 items in 10 knowledge-based categories. Each category includes 8 items, which exist and 2 items, which do not exist. By the calculation of the accuracy index and the bias index we can get information about how much a proband has a tendency to distinguish real concepts from the unreal concepts and how much tendency a proband has to accept the concept or reject it. The test confirmed the ability to differentiate between the participants of selection procedure, who have a high motivation for good performance and those from general population without such a motivation. The authors recommend a further use of OCQ-100 for research, especially in the area of selection procedures.

Keywords: *OCQ, self-presentation, social desirability*

Došlo do redakce: 10. 8. 2016

Schváleno k publikaci: 30. 6. 2017

Úvod

Tendence přehánět a snaha vytvářet lepší sebeobraz jsou jedny z faktorů, které mohou ovlivnit výsledky psychologického vyšetření nebo výběrového řízení. Mnoho výzkumníků se v minulosti zabývalo tím, jak rozpoznat, že někdo přehání při podávání informací o sobě samém či o svých znalostech. Díky tomu vzniklo několik různých metod a přístupů, jak rozeznat, zda má respondent tendenci podávat sociálně žádoucí odpovědi a vytvářet pozitivní sebeobraz (Paulhus et al., 2003).

Jedním z těch, kteří se tomuto tématu dlouhodobě věnují, je Delroy L. Paulhus z kanadské University of British Columbia. Ten za účelem měření nepřesné sebe prezentace (Paulhus et al., 2003) využívá techniku přehánění (tzv. over-claiming), kterou pojmenovali již Phillips a Clancy (1972). Technika spočívá v prezentaci různě dlouhého seznamu existujících a neexistujících slov. Úkolem respondenta je hodnotit, jak mu jsou dané pojmy povědomé. Díky tomu je možné výsledek hodnotit jako jeho tendenci k přehánění (Paulhus, 2012; Phillips & Clancy, 1972). První poznatky o tomto přístupu je možné nalézt v Raubenheimerově výzkumu (1925), při němž měli studenti na seznamu 25 knih označit ty, které četli, z nichž ale bylo 10 knih neexistujících. Phillips a Clancy (1972) pak tuto techniku pojmenovali a využili při výzkumu se spotřebiteli různých výrobků na trhu. Téměř ve stejné době, kdy se aplikací této techniky začal zabývat Paulhus (Paulhus & Bruce, 1990), použili techniku přehánění Randall a Fernandes (1991) při zkoumání neetického chování. Paulhus, inspirován svými předchůdci, vytvořil ve spolupráci se svými kolegy metodu Over-Claiming Questionnaire (OCQ-150) určenou pro zjišťování způsobu sebe prezentace v rámci studií dotazníkovými metodami (Paulhus, 2012; Paulhus & Bruce, 1990; Paulhus et al., 2003).

Dotazník OCQ-150 má díky své nezávislosti na sebehodnocení a sebe posuzování poskytovat přesnější výsledky oproti jiným metodám jako je např. Marlowe-Crowne škála sociální desirability nebo Balanced Inventory of Desirable Responding (Paulhus, 2011, v české verzi Preiss a Mačudová, 2013). Formát metody je velmi jednoduchý. Respondenti pouze hodnotí svou obeznamenost na sedmibodové škále (0 = nikdy jsem o tom neslyšel; 6 = velmi povědomý) se 150 pojmy rozčleněných do 10 kategorií (umění, jazyk, knihy a poezie, fyzikální vědy, filozofie...). Každá kategorie zahrnuje 15 položek a vždy obsahuje i 20 % neexistujících pojmů (Paulhus et al., 2003). Příkladem neexistujícího pojmu pro kategorii sociální vědy a právo je megafrenie, zatímco existujícím pojmem je arachnofobie. Nicméně sám Paulhus píše, že jde spíše o metodu, než o ustálený soubor pojmů (Paulhus, 2012). Výsledkem testu jsou dvě hodnoty – index přesnosti (accuracy index) a index zaujatosti (bias index). Index přesnosti měří schopnost člověka odlišovat existující a neexistující pojmy. Index zaujatosti pak značí to, zda má respondent tendenci spíše říkat, že je mu pojem povědomý, nebo že pojem nikdy neslyšel (Paulhus & Harms, 2004).

Paulhus se svými spolupracovníky (Paulhus & Harms, 2004; Paulhus et al., 2003) metodu několikrát ověřoval. Předvýzkumu (Paulhus et al., 2003) se zúčastnilo 44 studentů a bylo zjištěno, že index přesnosti koreluje ($r = 0,44$) s výsledky Wonderlicova IQ testu, a že index zaujatosti koreluje ($r = 0,40$) s vnímáním vlastních znalostí. Nález podle autorů studie indikuje vztah mezi inteligencí (test je široce používaný při výběru zaměstnanců a měří učení a řešení problémů) a obeznameností s termíny použitými v metodě. Test-retestová reliabilita při administraci s odstupem osmi týdnů také ukázala, že výsledky obou skóru vykazují stabilitu v čase, korelace výsledků indexů přesnosti byla 0,76 a u indexů zaujatosti 0,80. Výsledky předvýzkumu také naznačily, že index přesnosti a index zaujatosti mohou sloužit k měření znalostí a jejich přehánění (Paulhus et al., 2003). Díky tomu byly uskutečněny čtyři větší experimenty (Paulhus & Harms, 2004; Paulhus et al., 2003), které se zaměřovaly na zevrubnější ověření metody OCQ-150.

V první studii (Paulhus et al., 2003) šlo o zhodnocení validity indexu zaujatosti a indexu přesnosti. Výsledky ukázaly, že index přesnosti významně koreluje ($r = 0,52$) s výsledky testu inteligence, což podle autorů může znamenat, že rozlišování existujících a neexistujících pojmů poukazuje také na obecnější kognitivní schopnosti. Index zaujatosti dle výsledků slouží k predikci narcismu a

sebeklamného zlepšování (self-deceptive enhancement). Předpoklad autorů (Paulhus et al., 2003), že index zaujatosti měří jednu z podob sebezlepšování, která je pojmenována jako přehánění (overclaiming), byl tak potvrzen.

Druhá studie (Paulhus et al., 2003) ověřovala, jestli se výsledky testu změní, budou-li respondenti předem varováni na přítomnost neexistujících pojmů. Respondentům ve studii byly zadány k vyplnění Narcissistic Personality Inventory (NPI) a OCQ. Experimentální skupina respondentů byla upozorněna na neexistující pojmy, zatímco kontrolní skupina nikoliv. Ukázalo se, že lidé mající vysoké skóre v NPI měli průměrně větší tendenci k přehánění a to i za podmínek, kdy byli varováni. Všichni respondenti, kteří byli varováni na neexistující pojmy, měli průměrně nižší tendenci přehánět své znalosti. Dle autorů nebyla validita výsledků varováním kompromitována, protože lidé skórující vysoko v NPI přeháněli pod vlivem obou podmínek více než ti, u nichž bylo skóre narcismu nižší.

Ve třetí studii (Paulhus et al., 2003) byla metoda administrována podle dvou instrukcí, kdy u první byli respondenti požádáni o upřímné odpovídání a v druhém případě byli požádáni, aby odpovídali tak, aby udělali dobrý dojem. Hodnoty indexu zaujatosti byly v případě vytváření dobrého dojmu vyšší než při upřímném odpovídání. Dále se také ukázalo, že index zaujatosti měří rysové tendence k sebezlepšování a zachycuje tak důležité rozdíly mezi respondenty, pokud je jim dotazník zadáván ve stejném kontextu (Paulhus, 2012).

Při čtvrté studii (Paulhus & Harms, 2004) bylo respondentům dovoleno vzít si baterii dotazníků domů a vyplnit ji ve svém volném čase a byli také požádáni, aby pojmy nikde nevyhledávali a nikoho nežádali o pomoc. Bylo potvrzeno, že index přesnosti poukazuje na kognitivní schopnosti i přesto, že byl dotazník vyplňován bez dohledu. V tomto případě nebyli respondenti upozorněni na přítomnost neexistujících pojmů. Je totiž pravděpodobné, že by v případě domácího vyplňování mohlo upozornění na přítomnost neexistujících pojmů snížit validitu výsledků.

Cílem této práce je pilotní ověření psychometrických vlastností české verze Dotazníku přehánění vlastních znalostí. Dále je cílem práce zjistit, zda 1. tendence k přehánění může být ovlivněna výběrovým řízením a 2. porovnat výsledky od respondentů vyplňujících test při neutrálních podmínkách a v rámci výběrového řízení. Předpokládáme, že skóre účastníků výběrového řízení bude vyšší v porovnání s výsledky respondentů z běžné populace a že pobídka, kterou výběrové řízení obsahuje, bude ovlivňovat výkon v testu směrem k sociálně žádoucí sebe prezentaci spojené s tendencí uvádět znalost pojmů, které respondent ve skutečnosti nezná či zná vágně.

Výzkumné soubory

Běžná populace (populace bez pobídky)

Data byla nasbírána od 140 respondentů. Věkové rozpětí bylo 19-68 let ($M = 32,46$, $SD = 9,55$, medián 30). V souboru bylo 75 mužů (53,6 %) a 60 žen (42,9 %), 5 účastníků své pohlaví neuvedlo (3,6 %). Většina respondentů měla dokončené středoškolské vzdělání s maturitou ($N = 105$, 75 %), 21 respondentů (15 %) absolvovalo vyšší odbornou nebo vysokou školu, 6 respondentů (4,3 %) dokončilo středoškolské vzdělání bez maturity, 3 respondenti (2,1 %) měli dokončené základní vzdělání, u 5 respondentů nebyla úroveň vzdělání uvedena. Respondenti nebyli za účast honorováni. Spolupráce na výzkumu byla dobrovolná.

U respondentů bylo na stupnici 1 (výborně) až 5 (velmi špatně) zjišťováno, jak se cítí v den vyplňování dotazníku. Z celkového souboru bylo 64,2 % respondentů v dobré kondici a na škále hodnotili svůj aktuální stav 1 nebo 2, zatímco pouze tři respondenti uvedli velmi špatné rozpoložení (číslo 5, 2,1 %). Většina respondentů rovněž uvedla, že se na vyplňování dotazníků soustředila výborně či dobře, a že je vyplňování zajímalo a snažili se.

Účastníci výběrového řízení (populace s pobídkou)

Reálného výběrového řízení se zúčastnilo 68 osob. Ženy (N = 45, 66,2 %) převažovaly nad muži (N = 23, 33,8 %). Průměrný věk byl 30,26 (SD = 4,514), kdy nejmladšímu účastníkovi bylo 24 let a nejstaršímu 46 let, medián byl 29 let. Vzhledem k povaze výběrového řízení na pozici justičního čekatele či soudce měli všichni účastníci dokončené minimálně vysokoškolské vzdělání. Metoda byla administrována v rámci jiných psychologických metod běžně používaných při výběrovém řízení a kladný výsledek výběrového řízení byl pro probandy vysoce motivující.

Metodika

Data z běžné populace byla sbírána u dvou souborů studentů distančního studia na Policejní akademii ČR v Praze (64 osob), u jednoho souboru studentů distančního studia na Českém vysokém učení technickém (ČVUT) v Praze (28 osob), u studentů denního studia na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy (PedF UK) v Praze (9 osob) a dalším 39 osobám byl dotazník zadáván individuálně. Data studentů distančního studia na Policejní akademii ČR a ČVUT byla sbírána v rámci přednášek a data studentů na PedF UK a dalších osob byla sbírána v jejich volném čase.

Celé výběrové řízení probíhalo několik měsíců. Psychologické vyšetření bylo posledním krokem a skládalo se z individuálního rozhovoru, jehož průměrná délka byla 0,5 hodiny. Druhou část výběrového řízení tvořilo vyplňování dotazníků, které u většiny respondentů probíhalo v učebně spolu s dalšími účastníky. Účastníci vyplňovali různé psychologické a neuropsychologické testy a dotazníky, jejichž součástí byla také baterie testů osobnostní integrity, v níž se nacházel i dotazník OCQ-150. V rámci výběrového řízení byla pro naše účely sesbírána data pouze z OCQ-150. K následnému zpracování dat, jejich analýze a statistickým výpočtům byly použity programy Microsoft Excel a IBM SPSS Statistics verze 20.0.

Použité metody

Dotazník přehánění vlastních znalostí (OCQ-150 a OCQ-100)

Dotazník obsahuje 10 kategorií (historická jména a události, umění, jazyk, knihy a poezie, autoři a postavy, sociální vědy a právo, fyzikální vědy, biologické vědy, osobnosti 20. století a filozofie), z nichž každá obsahuje 80 % reálných a 20 % neexistujících pojmů. Na sedmibodové stupnici s krajními body 0, jež značí „Nikdy jsem o tom neslyšel“, a 6, která značí „Velmi povědomý“, respondent hodnotí svou obeznamenost s uvedenými pojmy. Příkladem položek pro oblast *historická jména a události* jsou např. jména Napoleon a Kresčák.

Na vyplnění testu není stanoven časový limit (Paulhus & Harms, 2004). Výsledkem jsou dvě hodnoty – index přesnosti (accuracy index) a index zaujatosti (bias index), které lze vypočítat za pomoci teorie signální detekce nebo metodou selského rozumu (Paulhus & Petrusic, 2007).

Teorie signální detekce umožňuje ze vzájemných poměrů v odpovědích vypočítat dvě hodnoty, jež jsou výsledkem - index přesnosti (accuracy index) a index zaujatosti (bias index) (Paulhus & Harms, 2004). Index přesnosti značí schopnost člověka odlišit reálný pojem od nereálných pojmů (Paulhus & Harms, 2004). Nejpresnější není ten, kdo má nejvíce tref, ale ten, kdo má nejlepší schopnost rozlišovat mezi existujícími a neexistujícími pojmy (Paulhus et al., 2003). Index zaujatosti určuje, zda má respondent tendenci říkat „Ano, pojem je mi povědomý.“ či „Ne, pojem jsem nikdy neslyšel.“ Zjednodušeně lze říci, že index ukazuje, jak moc respondent prezentoval znalost u neexistujících pojmů (Paulhus & Harms, 2004).

Základem metody selského rozumu je výpočet poměru tref (hit rate) a poměru planých poplachů (false alarm rate). Poměr tref (HR) je poměrem dosaženého počtu tref a 120 reálných pojmů. Poměr planých poplachů (FAR) je poměrem získaných planých poplachů a 30 nereálných pojmů.

Z těchto hodnot se vypočítají indexy přesnosti a zaujatosti (Paulhus & Harms, 2004; Paulhus & Petrusic, 2007).

Index přesnosti (accuracy index) značí schopnost respondenta odlišovat reálné od neexistujících pojmů, označované ve vyhodnocení jako tzv. „trefy“. Čím vyšší tato hodnota je, tím přesnější respondent byl v odlišování reálných a nereálných pojmů. Přesný respondent tedy není ten, který má nejvíce tref, ale ten, který dokáže nejlépe diskriminovat mezi existujícími a neexistujícími pojmy. Index přesnosti vypočítaný metodou selského rozumu může nabývat hodnot -1 až +1 (Paulhus & Dubois, 2014).

Index zaujatosti (bias index) ukazuje všeobecnou tendenci respondenta říkat buďto „Ano, pojem je mi povědomý.“, nebo „Ne, pojem jsem nikdy neslyšel.“ Čím vyšší hodnoty tento index nabyde, tím větší tendenci měl respondent říkat, že je mu pojem povědomý, a tedy tvrdit znalost i u neexistujících pojmů.

Dotazník přehánění vlastních znalostí vznikl několika kroky – 1. překladem anglických termínů, 2. porovnáváním obtížnosti termínů pro český jazyk, 3. hledání alternativních termínů vhodných pro české prostředí, 4. pilotní sběr dat u malé skupiny respondentů a ověřování míry obtížnosti položek, 5. finalizace první verze metody. České pojmy pro OCQ vytvořil Karel Riegel po konzultacích s druhým autorem této práce.

První česká verze Dotazníku přehánění vlastních znalostí (OCQ-150) obsahuje 150 položek, 15 položek v každé kategorii, 12 z nich je existujících a 3 jsou neexistující, podobně jako je tomu u původní verze. Všichni respondenti vyplňovali tuto verzi dotazníku. Nicméně na základě kvalitativního posouzení položek a zhodnocení délky celého dotazníku jsme se rozhodli provést položkovou analýzu a vypracovat kratší verzi. Položková analýza byla prováděna zvlášť pro reálné a zvlášť pro smyšlené pojmy. U každé položky byl vypočítán diskriminační index RIT, citlivost položky ULI, obtížnost položky a reliabilita testu po odebrání dané položky vyjádřena pomocí Cronbachova koeficientu α . Tato analýza poukázala na to, že některé kategorie obsahují příliš jednoduché položky, které málo diferencují. Na základě následné psychometrické analýzy položek bylo z každé kategorie vyřazeno 5 pojmů – 4 existující a 1 neexistující tak, aby byly kategorie konzistentní na základě obtížnosti. Příkladem vyřazení položky z kategorie Historická jména a události byly položky Spinning Jenny, Caligula nebo z kategorie Jazyk pojem synonymum. Vznikla tak zkrácená verze Dotazníku přehánění vlastních znalostí (OCQ-100) obsahující 100 položek v 10 kategoriích. Každá kategorie zahrnuje 8 položek existujících a 2 neexistující. Pro každého respondenta pak byly vypočítány také indexy přesnosti a zaujatosti z této zkrácené verze.

V analýzách jsou použita tato označení: OCQ-150 pro delší verzi testu, OCQ-100 pro verzi testu vzniklé po položkové analýze, CS pro výsledné indexy vypočítané metodou selského rozumu a SP pro výsledné indexy představující standardní pár.

Výsledky

Základní analýza a deskriptivní údaje

Vnitřní konzistence obou verzí Dotazníku přehánění vlastních znalostí OCQ-150 i OCQ-100 byla zjišťována pomocí Cronbachova koeficientu α (zvlášť pro položky existující a neexistující). U testu OCQ-150 pro existující položky byla hodnota $\alpha = 0,966$ a pro smyšlené položky $\alpha = 0,869$. U OCQ-100 byla hodnota pro existující položky $\alpha = 0,961$ a neexistující položky $\alpha = 0,838$.

Při deskriptivní analýze dat bylo zjištěno, že se v souboru běžné populace u výsledných hodnot testů vyskytují odlehlá pozorování (celkem 5), která by mohla ovlivňovat další analýzu, a proto byla vyřazena. Takto upravená data byla použita k testování normality rozložení za pomoci Shapiro-Wilkova testu. Kromě indexu přesnosti vypočítaném metodou selského rozumu u OCQ-

150 ($W = 0,972$, $p < 0,05$) i u OCQ-100 ($W = 0,974$, $p < 0,05$) a u škály podvádění v práci ($W = 0,965$, $p < 0,05$), bylo u zbylých hodnot zjištěno normální rozložení. U souboru účastníků výběrového řízení ukázal Shapiro-Wilkův test normality na normální rozložení u všech pozorovaných výsledků. Z těchto důvodů byly při vyhodnocování výsledků účastníků výběrového řízení použity parametrické metody a u analýzy běžné populace byly upřednostněny neparametrické metody. Tabulky 1 a 2 ukazují základní deskriptivní údaje Dotazníku přehánění vlastních znalostí pro běžnou populaci (tab. 1) a pro účastníky výběrového řízení (tab. 2).

Tabulka 1 Základní deskriptivní údaje pro soubor běžné populace

		N	Průměr	Medián	Modus	Směrodatná odchylka	Šikmost	Špičatost	Minimum	Maximum
OCQ-150 SP	Index přesnosti	133	1,17	1,18	0,99	0,44	-0,03	-0,15	0,03	2,39
	Index zaujatosti	133	-0,31	-0,29	-0,53	0,4	0,01	-0,04	-1,27	0,64
OCQ-150 CS	Index přesnosti	133	0,27	0,27	0,07 ^a	0,17	0,17	-0,91	-0,05	0,63
	Index zaujatosti	133	1,27	1,26	0,93	0,34	-0,05	-0,59	0,35	2,00
OCQ-100 SP	Index přesnosti	133	0,90	0,93	-0,23 ^a	0,54	-0,12	-0,42	-0,33	2,10
	Index zaujatosti	133	-0,42	-0,4	-0,44	0,42	-0,02	-0,07	-1,39	0,56
OCQ-100 CS	Index přesnosti	133	0,21	0,19	0	0,2	0,17	-0,86	-0,26	0,63
	Index zaujatosti	133	1,21	1,21	1,21 ^a	0,4	-0,15	-0,48	0,15	2,00

a. Nalezeno více hodnot se stejným výskytem. Zobrazena je nejnižší hodnota.

Tabulka 2 Základní deskriptivní údaje pro soubor účastníků výběrového řízení

		N	Průměr	Medián	Modus	Směrodatná odchylna	Šikmost	Špičatost	Minimum	Maximum
OCQ-150 SP	Index přesnosti	68	1,71	1,77	0,77 ^a	0,48	0,18	-0,35	0,77	2,96
	Index zaujatosti	68	-0,13	-0,1	-0,28 ^a	0,3	-0,34	-0,22	-0,86	0,52
OCQ-150 CS	Index přesnosti	68	0,42	0,41	0,31 ^a	0,2	-0,15	-0,32	0	0,83
	Index zaujatosti	68	1,34	1,35	1,03 ^a	0,28	0,28	-0,37	0,79	2,00
OCQ-100 SP	Index přesnosti	68	1,56	1,6	0,91	0,56	-0,02	-0,62	0,39	2,83
	Index zaujatosti	68	-0,21	-0,18	-0,72 ^a	0,3	-0,3	0,03	-0,98	0,49
OCQ-100 CS	Index přesnosti	68	0,4	0,42	0,29 ^a	0,22	-0,2	-0,52	-0,08	0,81
	Index zaujatosti	68	1,31	1,3	0,9 ^a	0,31	0,22	-0,29	0,63	2,00

a. Nalezeno více hodnot se stejným výskytem. Zobrazena je nejnižší hodnota.

Korelační koeficienty mezi výslednými hodnotami Dotazníku přehánění vlastních znalostí byly vypočítány Spearmanovým korelačním koeficientem pro oba soubory (Tab. 3 a 4). Pearsonův korelační koeficient pro účastníky výběrového řízení, jejichž výsledné hodnoty vykazují normální rozdělení, ukázal stejné, přestože o několik setin silnější, korelační vztahy. Korelace ukázala vztahy mezi jednotlivými indexy. Výsledné indexy přesnosti vypočítané metodou selského rozumu a standardní pár spolu statisticky významně pozitivně vysoce koreluje. Stejně tak indexy zaujatosti vypočítané oběma metodami ukazují vzájemnou statisticky významnou vysokou korelaci, a to i mezi oběma variantami dotazníku. Vztah mezi indexem přesnosti a zaujatosti je negativní, přestože je ne vždy statisticky významný. Statisticky významnější vztahy ($p < 0,05$) mezi indexy ukazuje soubor z výběrového řízení.

Tabulka 3 Korelační koeficienty pro výsledné indexy Dotazníku přehánění vlastních znalostí běžné populace

		OCQ-150 SP		OCQ-150 CS		OCQ-100 SP		OCQ-100 CS	
		Index přesnosti	Index zaujatosti	Index přesnosti	Index zaujatosti	Index přesnosti	Index zaujatosti	Index přesnosti	Index zaujatosti
OCQ-150 SP	Index přesnosti								
	Index zaujatosti	-0,187							
OCQ-150 CS	Index přesnosti	0,704	-0,353						
	Index zaujatosti	-0,231	0,752	-0,594					
OCQ-100 SP	Index přesnosti	0,9	-0,015	0,712	-0,124				
	Index zaujatosti	-0,158	0,977	-0,357	0,765	-0,031			
OCQ-100 CS	Index přesnosti	0,721	-0,194	0,936	-0,389	0,816	-0,220		
	Index zaujatosti	-0,195	0,709	-0,561	0,961	-0,115	0,744	-0,401	
p < 0,05									

Tabulka 4 Korelační koeficienty pro výsledné indexy Dotazníku přehánění vlastních znalostí účastníků výběrového řízení

		OCQ-150 SP		OCQ-150 CS		OCQ-100 SP		OCQ-100 CS	
		Index přesnosti	Index zaujatosti	Index přesnosti	Index zaujatosti	Index přesnosti	Index zaujatosti	Index přesnosti	Index zaujatosti
OCQ-150 SP	Index přesnosti								
	Index zaujatosti	-0,346							
OCQ-150 CS	Index přesnosti	0,740	-0,458						
	Index zaujatosti	-0,452	0,662	-0,848					
OCQ-100 SP	Index přesnosti	0,932	-0,115	0,675	-0,319				
	Index zaujatosti	-0,314	0,925	-0,405	0,625	-0,136			
OCQ-100 CS	Index přesnosti	0,738	-0,355	0,955	-0,752	0,741	-0,337		
	Index zaujatosti	-0,426	0,641	-0,833	0,981	-0,324	0,633	-0,774	
p < 0,05									

T-test pro dva nezávislé soubory stejně tak jako Mann-Whitneyho test ukázal, že není statisticky významný rozdíl mezi ženami a muži ve výsledcích z dotazníku OCQ-150 i z dotazníku OCQ-100.

Porovnání souborů

Jedním z cílů bylo také porovnat výsledky běžné populace s výsledky účastníků výběrového řízení. Vzhledem k tomu, že soubor osob ve výběrovém řízení vykazoval nižší průměrný věk ($30,26 \pm 4,5$), a vzhledem k povaze výběrového řízení byl tento soubor také mírně vzdělanější než soubor běžné populace. Ze souboru běžné populace byli vyřazeni ti, jenž neměli vysokoškolské vzdělání, nebo nebyli studenty vysoké školy. Došlo tak ke zvýšení vzdělanosti souboru běžné populace a mírnému snížení průměrného věku (20-51, $M = 31,79$, $SD = 8,8$, medián 29). V této studii bylo nakonec porovnáváno 118 osob z běžné populace se 68 respondenty z výběrového řízení.

Pro zjištění rozdílů ve výsledných indexech testů OCQ-150 a OCQ-100 mezi souborem běžné populace a účastníky výběrového řízení byl použit jak t-test pro dva nezávislé soubory, tak i Mann-Whitneyho test. Oba testy poukázaly na statisticky významné rozdíly mezi oběma soubory u stejných indexů (Tab. 5). Konkrétně byl nalezen statisticky významný rozdíl ($p < 0,05$) mezi průměrnými hodnotami u OCQ-150 SP u obou indexů, OCQ-150 CS u indexu přesnosti, u OCQ-100 SP u obou indexů, u OCQ-100 CS u indexu přesnosti. Skóre účastníků výběrového řízení bylo dle očekávání vyšší než skóre respondentů z běžné populace.

Tabulka 5 Rozdíl mezi běžnou populací a účastníky výběrového řízení v Dotazníku přehánění vlastních znalostí

		t test/ Mann- Whitneyho test	sv	p	Průměr běžná populace	Průměr výběrové řízení	σ běžná populace	σ výběrové řízení
OCQ- 150 SP	Index přesnosti	-7,364	184	< 0,001	1,204	1,709	0,433	0,479
	Index zaujatosti	-2,655	184	0,009	-0,272	-0,129	0,38	0,303
OCQ- 150 CS	Index přesnosti	-5,117	184	< 0,001	0,28	0,422	0,172	0,198
	Index zaujatosti	-1,031	184	0,304	1,289	1,339	0,338	0,279
OCQ- 100 SP	Index přesnosti	-7,465	184	< 0,001	0,939	1,557	0,537	0,555
	Index zaujatosti	-2,844	184	0,005	-0,372	-0,212	0,4	0,303
OCQ- 100 CS	Index přesnosti	-5,74	184	< 0,001	0,216	0,4	0,204	0,221
	Index zaujatosti	-1,33	166,7	0,185	1,237	1,306	0,394	0,311
p < 0,05								

Diskuze

Delší verze Dotazníku přehánění vlastních znalostí OCQ-150 vykazuje vysokou interní reliabilitu u bou druhů pojmů. Její mírný pokles u testu OCQ-100 je pravděpodobně zapříčiněn snížením počtu položek. Zkrácením se dotazník stává pro respondenty přijatelnějším a příjemnějším a jeho vyplňování zabírá méně času. Toto zlepšení tedy dovoluje „odpustit“ mírné snížení reliability (Soukup, 2006).

Vzájemná korelace výsledných indexů Dotazníku přehánění vlastních znalostí ukázala, že jak indexy přesnosti, tak indexy zaujatosti vypočítané metodou selského rozumu i standardní pár spolu úzce souvisí a poskytují podobné výsledky. Otázkou ovšem zůstává, zda je nutné používat oba páry, nebo zda stačí používat indexy standardního páru, které jsou: 1. doporučovány autory zahraničních výzkumů (Tonković et al., 2011) a 2. ukazují větší citlivost na situační podmínky. Ludeke a Makransky (2015) dokonce navrhuje empirické zhodnocení možnosti spojit oba indexy do jednoho výsledného indexu.

Považujeme za důležité upozornit na fakt, že výzkumy používající techniku přehánění jsou mírně nekonzistentní. Různí autoři používají různé verze dotazníku - viz např. Ludeke a Makransky (2015), nicméně Paulhus (2012) píše, že jde spíše o metodický výzkumný rámec než o ustálený soubor 150 položek. I další výzkumy používají jiné než autory navržené metody vyhodnocování (např. Bing et al. (2011)). Většina výzkumů také probíhala pouze na mladších respondentech – studentech z univerzitního prostředí (např. Bing et al., 2011; Feeney & Goffin, 2015; Paulhus et al., 2003), výjimku tvoří výzkum Ludekeho a Makranskeho (2015), kteří využívali převážně respondenty středního věku z tzv. Eugene-Springfield Community Sample. Český soubor byl sice také z většiny tvořen studenty, nicméně studenti dálkového studia vykazují oproti studentům studia denního jiné charakteristiky, jakými je větší zaměstnanost či vyšší věk, jež mohou mít vliv na

vnímání Dotazníku přehánění vlastních znalostí. Větší vzdálenost od akademického prostředí může totiž způsobit menší osobní relevanci položek a tím ovlivnit tendence k přehánění (Paulhus, 2012).

Za zmínku také stojí, že Paulhus et al. (2003) uvádí jako nejvýznamnější vztahy indexu zaujatosti s položkami „I am very confident in my judgments“ („Vysoce důvěřuji svému úsudku“) a „I never regret my decisions“ („Nikdy nelituji svých rozhodnutí“), z čehož autoři odvozují, že tendence přehánět nejvíce souvisí s přehnanou sebejistotou. Toto se ale nepotvrdilo, protože právě položka „Vysoce důvěřuji svému úsudku“ signifikantně korelovala s indexem přesnosti. Naopak s indexem zaujatosti korelovaly položky „Nevadí mi, pokud mne někdo nemá rád“ a „Když zaslechnu něčí soukromý hovor, snažím se neposlouchat“. U těchto položek je obtížné nalézt společnou charakteristiku.

Viswesvaran a Ones (1999) uvádějí, že podmínky přijímacího řízení a všeobecně podmínky podporující tendence k vytváření dobrého dojmu (fake good instructions) zpravidla zvyšují skóre přibližně o jednu polovinu směrodatné odchylky. Bing et al. (2011) toto zvýšení zaznamenal, stejně tak i Paulhus et al. (2003). Tento trend se potvrdil především u indexů přesnosti. Dále porovnání výsledků t-testem a Mann-Whitneyho testem ukázalo, že je statisticky významný rozdíl mezi účastníky výběrového řízení a běžnou populací u indexů standardního páru. Nicméně indexy zaujatosti vypočítané metodou selského rozumu se statisticky významně nelišily. Zdá se tedy, že standardní pár je citlivější na situační podmínky.

Techniku přehánění a českou verzi Dotazníku přehánění vlastních znalostí je třeba dále ověřovat. Prvním krokem by mělo být větší ověření indexu přesnosti, jež má souviset s kognitivními schopnostmi respondenta. K tomuto účelu bývá ve většině výzkumů používána nějaká z forem inteligenčních testů (Paulhus, 2012). Lze uvažovat i nad použitím jiných testů zachycujících kognitivní schopnosti, a to zvláště pak se zaměřením na schopnosti verbální. Výsledky tohoto výzkumu ukazují citlivost dotazníku na situaci zadávání. Dalším krokem by tedy mělo být zjištění, které jiné vlivy ovlivňují průběh výběrového řízení, které Dotazník přehánění vlastních znalostí zachycuje. Za prozkoumání také stojí vliv nedbalého odpovídání, jak navrhuje Ludeke a Makransky (2015), a to jak v podmínkách neutrálních, tak i v podmínkách výběrového řízení či při snaze vytvářet dobrý dojem.

Možností je také administrace dotazníku spolu s testy osobnosti a zjistit, jaké osobnostní charakteristiky jedince predikují tendence k přehánění. Z nejčastěji uváděných jsou narcistické rysy, jež zvyšují tendence k přehánění napříč situačními podmínkami (Paulhus et al., 2003). Zajímavá je aplikace techniky přehánění do školního prostředí, kde může být zhodnoceno její využití jako metody vhodné k ověřování znalostí studentů z daného předmětu. Dle Paulhuse a Duboise (2014) technika ukázala velmi dobré schopnosti rozlišovat studenty, kteří danou látku uměli od těch, co dobré znalosti neměli. Dle autorů dokáže takto sestavený test predikovat konečné známky z předmětu.

Zkrácená česká verze OCQ-100 je nyní připravená pro další testování. Vhodné by byly budoucí studie zaměřené na výběrová řízení a zkoumání vztahu k osobnostním parametrům. Českou verzi OCQ-100 nepokládáme za vhodnou k rozhodování v reálných výběrových řízeních, domníváme se, že tento článek je prvním krokem k umožnění postupného zkoumání možností metody. Další využití by mělo být především výzkumné.

Tato studie je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou České republiky, reg. č. 15-03615S. Práce je podpořena také projektem „Udržitelnost pro Národní ústav duševního zdraví“, č. LO1611, za finanční podpory MŠMT v rámci Národního programu udržitelnosti I (NPU I).

Literatura

- Bing, M. N., Kluemper, D., Kristl Davison, H., Taylor, S., & Novicevic, M. (2011). Overclaiming as a measure of faking. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 116(1), 148–162.
- Feeney, J. R., & Goffin, R. D. (2015). The Overclaiming Questionnaire: A good way to measure faking? *Personality and Individual Differences*, 82, 248–252.
- Ludeke, S. G., & Makransky, G. (2016). Does the Over-Claiming Questionnaire measure overclaiming? Absent convergent validity in a large community sample. *Psychological Assessment*, 28(6), 765–774. <http://dx.doi.org/10.1037/pas0000211>
- Paulhus, D. L. (2012). Overclaiming on personality questionnaires. In MacCann, C., Roberts, R. D., & Ziegler, M. (Eds.), *New perspectives on faking in personality assessment*. Oxford University Press. (s. 151–164). New York, NY, US: Oxford University Press.
- Paulhus, D. L., & Bruce, M. N. (1990). *Validation of the Overclaiming Questionnaire: A preliminary study*. Presented at the meeting of Canadian Psychological Association. Ottawa.
- Paulhus, D. L., & Dubois, P. J. (2014). Application of the overclaiming technique to scholastic assessment. *Educational and Psychological Measurement*, 74(6), 975–990.
- Paulhus, D. L., & Harms, P. D. (2004). Measuring cognitive ability with the overclaiming technique. *Intelligence*, 32(3), 297–314.
- Paulhus, D. L., Harms, P. D., Bruce, M. N., & Lysy, D. C. (2003). The over-claiming technique: Measuring self-enhancement independent of ability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 890–904.
- Paulhus, D. L., & Petrusic, W. M. (2007). *Measuring Individual Differences with Signal Detection Analysis: A Guide to Indices based on Knowledge Ratings*. Unpublished manuscript.
- Phillips, D. L., & Clancy, K. J. (1972). Some effects of „Social Desirability" in survey studies. *American Journal of Sociology*, 77(5), 921–940.
- Preiss, M., & Mačudová, G. (2013). Dotazník žádoucího stylu odpovídání (BIDR-CZ). *Psychiatrie*, 17(2), 59–64.
- Randall, D. M., & Fernandes, M. F. (1991). The social desirability response bias in ethics research. *Journal of Business Ethics*, 10(11), 805–817.
- Raubenheimer, A. S. (1925). *An experimental study of some behavior traits of the potentially delinquent boy*. Princeton, N. J.: The Psychological Review Company.
- Soukup, P. (2006). *Čím větší, tím lepší (aneb mýty o reliabilitě)*. Dostupné na <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=242&lst=1>
- Tonković, M., Galić, Z., & Jerneić, Ž. (2011). The construct validity of over-claiming as a measure of egoistic enhancement. *Review of Psychology*, 18(1), 13–21.
- Viswesvaran, C., & Ones, D. S. (1999). Meta-analyses of fakability estimates: Implications for personality measurement. *Educational and Psychological Measurement*, 59(2), 197–210.

Údaje o autorech:

Bc. Nikola Minarčíková je studentkou psychologie na Pedagogické fakultě UK. O Dotazníku přehánění vlastních znalostí (OCQ) napsala bakalářskou práci.

Tereza Příhodová, MA je výzkumná pracovnice v Národním ústavu duševního zdraví a absolventka La Salle University v kooperaci s University of New York in Prague, věnuje se problematice integrity v psychologii.

Mgr. Jana Maliňaková je výzkumná pracovnice v Národním ústavu duševního zdraví. Zaměřuje se na statistiku a podporu výzkumu.

Mgr. Bc. Karel Riegel je výzkumný pracovník v Národním ústavu duševního zdraví. Zaměřuje se na poruchy osobnosti a diagnostiku osobnosti.

Mgr. Jindra Marková, MA je výzkumná pracovnice v Národním ústavu duševního zdraví a absolventka La Salle University v kooperaci s University of New York in Prague, zaměřuje se na problematiku psychoterapie.

Doc. PhDr. Marek Preiss, PhD., je vedoucím klinickým psychologem v Národním ústavu duševního zdraví a přednášejícím na University of New York in Prague.

Kontaktní údaje:

Doc. PhDr. Marek Preiss, Ph.D.

Adresa: Národní ústav duševního zdraví, Topolová 748, 250 67 Klecany

E-mail: marek.preiss@nudz.cz

Minarčíková, N., Příhodová, T., Maliňaková, J., Riegel, K., Marková, J., & Preiss, M. (2017). Česká verze dotazníku přehánění vlastních znalostí – převod metody a pilotní studie. *E-psychologie*, 11(2), 34-46.
Dostupné z http://e-psycholog.eu/pdf/minarcikova_etal.pdf